

зброю, аб'ядноўваліся ў „Саюз былых абароннікаў усходніх ускраін“, выконвалі паліцэйскія, адміністрацыйныя і антыдывэрсійныя функцыі. Усяго ў Заходняй Беларусі было „асаджана“ каля 9-цёх тысяч такіх каляністаў разам зь сем'ямі. Мэтай гэтай акцыі было змяніць этнічны склад насельніцтва ў памежных раёнах, палянізаваць мясцовых беларусаў, адгарадзіцца ад Савецкага Саюзу надзейнай сыяноў карэнных палякаў.

Для беларуса „асаднік“ нагадвае „расаднік“, і прытым не блакітнавокай, роднай валожкі, але калючага пустазельля-чартапалоху.

Асфальт

Сяржук Сокалаў-Воюш

Усё новае — добра забытае старое.

Слова „асфальт“ нашыя продкі ведалі яшчэ ў XII стагодзьдзі. Яно прыйшло з грэцкай мовы і тады азначала ў прадметным сэнсе рэчыва, якое звязвае будаўнічы матэрыял. Тады слова „асфальт“ у нашай мове не прыжылося. На ягоным месцы цвёрда трымалася знаёмая і зразумелая будаўнічая рошчына. Асфальт вярнуўся да нас у XX стагодзьдзі як тып дарожнага пакрыцця. Ён так прыйшоўся даспадобы савецкім кіраўнікам, што тыя пачалі знішчаць калярытныя брукаваныя вуліцы практычна па ўсёй Беларусі. Там, дзе ездзілі ўрадавыя машыны, мусіў ляжаць асфальт. Кажуць, калі кіраўнік беларускіх камуністых Пётра Машэраў вырашыў наведаць месцы свайго партызанскага мінулага — Расоншчыну, туды заасфальтавалі дарогу, а народ ад гэткага падарунка яшчэ больш пачаў шанаваньне свайго правадыра.

Доўгі час асфальт быў прывілеем вялікіх местаў. Зборнік апавяданьняў Міхася Стральцова „Сена на асфальце“, які выйшаў у 1966-ым годзе, паказваў, як вясковец жываецца з новай для яго стыхіяй. Вясковец перабіраўся ў места, а места цягнула свае асфальтавыя рукі да вёскі.

„Асфальтавымі аналітыкамі“ называюць тых, хто разважае пра вёску, але зусім яе ня ведае. „Пысай аб асфальт“ — пра ўжываньне грубай сілы. „Асфальтавая хвароба“ — слэнгавая назва сінякоў, атрыманых пры падзенні ў нецвярозым стане.

Некалі замежныя госьці былі ў захапленні ад беларускіх асфальтавых трасаў...

Аўталаўка

Сяргей Харэўскі

Аўталаўка — стары жалезны фургон, у якім развозяць спажывецкія тавары паўсядзённага попыту: хлеб, гарэлку й мыла. Часам да гэтага набору дадаюцца мацаваныя пладова-ягадныя віны, цукар, соль, крупы, печыва й цукеркі (чамусьці заўсёды нясьвежыя)... Аўталаўка — надзея на хлеб. Жалезны фургон імкне туды, дзе ўжо не пякуць свайго... Цёплы хлеб, цёплыя цукеркі, цёплая гарэлка. Горш зімою. Аўталаўка не ўсюдыход, з-за сьнегу можа і не прыехаць.

Гэтае слова паходзіць з расейшчыны. Аўтамабіль плюс лаўка. Ня блытаць з лаваю! Лаўка — па-расейску крама. Аднак назваць аўталаўку крамай

альбо хоць магазынам беларускі язык не паварочваецца. Крама — слова паважнае. А *аўталаўка* — гэта прыкрая непазьбежнасьць. Паўмашына, паўгандаль, паўтавар... *Аўталаўка* — элемент сацыяльнага разьмеркаваньня. Адна з падпораў калгаснае сыстэмы. Прыедзе — будзе хлеб, не прыедзе... Як і ў тайзе. Аднак у адрозьненьне ад жыхароў тайгі ў беларусаў была альтэрнатыва. Млыны, крамы, корчмы...

Раней *аўталаўка* была часткаю савецкае сыстэмы нарыхтовак сыравіны. Сяляне нарыхтоўвалі сала, масла, воўну, атрымваючы наўзамен з *аўталаўкі* сякую-такую савецкую ежу. У 50-я можна было прыдбаць кітовага мяса, а ў 80-я — канцэнтраваных супоў. Пазьней нарыхтоўшчыкі зьбіралі анучы і косткі. Пазьней — жалезьзе, якое тонамі ўжо ржавела на нашых палетках. Пазьней — садавіну, зь якое гналі мацаваньня напоі і... прывозілі садоодам назад у *аўталаўцы*. Цяпер даўно няма тае сыстэмы. Нікому не здасі лішкі воўны ці яблыкаў. Затое засталася *аўталаўка*.

Будуць каціцца па вясковых дарогах мурзатыя фургоны. *Аўталаўкі*. Бязь іх ніяк. Пакуль няма млыноў, крамаў ды корчмаў...

Аўтобус

Сяргей Харэўскі

Зьявіліся *аўтобусы* ў Беларусі разам зь беларусізацыяй у 1924 годзе. Іх было тады 15. Тых першых, ня новых, ангельскіх ды нямецкіх, размаляваных бальшавіцкімі лэзунгамі ды буржуйскімі рэкламамі. І ездзілі яны толькі ў Менску. Колькі гадоў пазьней зьявіліся *аўтобусы* і ў Заходняй Беларусі. Але гэта былі наўюкція швайцарскія машыны фірмы *Arbonne*, і ў народзе іх звалі папросту *арбонамі*. На мяжы 80-х і 90-х гэтае слоўца ўвайшло было ў лексыкон нэафіцкае беларушчыны — сваё ж слова. Але не прыжылося. *Аўтобус* застаўся *аўтобусам*.

Па вайне *аўтобус* перамог усё, што рухалася. Пераважная колькасьць беларускага люду толькі ім перамяшчаецца па сваёй зямельцы. На працу і на адпачынак, у госьці і дахаты. Па ягоных раскладах жыве цяпер беларус. *Аўтобусных* шляхоў у Беларусі больш за 120 тысяч кілямэтраў. Яны злучылі ўсё. Гэта, пэўна, і ёсьць наш беларускі экватар, які ў тры разы большы за экватар усёй зямлі.

База

Сяргук Сокалаў-Воюш

Пазьчанага расейцамі ад французаў слова *база* не прызнаваў яшчэ Ласоўскі і перакладаў яго цэлым шэрагам сынонімаў: *аснова*, *апора*, *спод*, *ас-тоя*. Няма гэтага слова ні ў слоўніку Яна Станкевіча, ні ў слоўніку Некрашэвіча і Байкова. І ўсё ж *база* нейкім чынам уплішчылася ў нашу мову, а з часам нават пачала адыгрываць у ёй не абы-якую ролю.

„Трэба будзе вырашыць грандыёзныя задачы стварэньня *матэрыяльна-тэхнічнай базы камунізму*“, — сказаў некалі галоўны беларускі камуніст Пётра Машэраў і павёў за сабой народ на рэалізацыю гэтай ідэі. Як грыбы пасяля дажджу, пачалі ўзьнікаць на Беларусі, так бы мовіць, „*падбазкі*“ той